

Xixon Heras i Trias, Lladó, 11 de novembre del 2022

[Text de la presentació del llibre *Bèsties de companyia*, al Teatre Sindicat de Lladó]

DAMIÀ BARDERA, LA BÈSTIA ESCRIPTORA

Bona tarda a tothom. Primerament, vull agrair a en Damià que m'hagi proposat de presentar aquest llibre, perquè n'hi devia una -de presentació-. Li havia de presentar *Un circ al pati de casa* i, per raons que no venen al cas, no ho vaig poder fer. Com que ja no treballem junts, pensava que ja m'hauria oblidat, per això vaig estar contenta quan em va telefonar. Dit això, he de confessar-vos que *Bèsties de companyia* m'ha entusiasmat perquè parla d'educació i d'ensenyament, feina a la qual m'he dedicat tota la vida, però d'una manera insòlita: amb animals humanitzats o persones que animalegen que conviuen en una barreja total.

Pels qui no conegueu en Damià Bardera (que espero que sigueu pocs), us diré, amb paraules d'en Jesús Tibau, que és una bèstia escriptora, de la mateixa manera que, quan volem expressar que un actor o actriu és extraordinari, diem que és “un animal escènic”.

La lectura dels seus contes és equivalent a “ser obert en canal per una destrallada”, perquè la indiferència no hi té cabuda i llegir-los “té efectes secundaris”. Esteu avisats! Malgrat això -no sé si soc masoquista-, em compto entre les seves “devotes lectores”.

El títol del llibre no m'ha sorprès ja que els animals són ben presents a la seva literatura i ell mateix en el qüestionari que li va formular Enric Parellada deia: “l'animal és allò que em surt de dins quan escric.” I en preguntar-li sobre l'escriptura, respon: és “Un procés d'auto-revelació existencial”. Ja veieu amb quina mena de “bèstia de companyia” ens les havem: algú amb “capacitat d'inocular inquietud” -com va dir en Xavier Díez-, algú amb “una visió schopenhaueriana de l'existència”, amb un pessimisme i un nihilisme que li són inherents. I malgrat això, escriu contes divertits, perquè “l'humor, per a en Damià,

és un element essencial que ens ha d'ajudar a viure millor" -va dir en Ramon Planas-. Té una mirada pròpia: àcida i lúcida alhora, gràcies a la qual ens presenta un univers bèstia, brutal, tenyit de crítica mordaç, amb què tracta qualsevol tema sense tabús ni manies, en un to fred i quirúrgic. Un univers grotesc perquè, com responia a l'entrevista esmentada, "Grotesc és la meua particular manera de ser realista".

En Miquel Martín deia que en en Damià es dona una curiosa "barreja d'ambició i humilitat" i em va fer gràcia perquè és el que jo vaig pensar quan el vaig conèixer i vam començar a parlar de literatura i de moltes altres coses en el reduït espai del seminari que compartíem a l'institut Alexandre Deulofeu. És un escriptor molt ambiciós però una persona humil, que dubta i escolta.

I què podem dir del seu estil? Doncs que es fonamenta en una "llengua de base oral, que flueix, sense artificis ni impostures" (M. Martín), que "no és un obstacle sinó una font d'enriquiment" (R. Planas), una llengua que sorgeix de manera natural i inesperada, com una deu d'aigua, genuïna i enyorada, que es fa present com un regal.

SENSE PIETAT. Aquesta és l'expressió que utilitzaria si hagués de definir l'estil d'en Damià Bardera: corrosiu, àcid, estabornidor, no deixa pedra sobre pedra. Però aquesta és la "marca de la casa" tal com ha demostrat en els llibres anteriors. La "mala bava" continua intacta i l'humor negre hi fa acte de presència en una colla de relats. Amb tot, he de dir que en aquest llibre el llenguatge, precís i incisiu com un filaberquí, s'ha estandarditzat lleugerament, no hi ha tantes expressions genuïnes de l'Empordà, tret "d'estacar gossos amb llangonisses" ("Dentista") i alguna altra.

Posats en situació, parlem del llibre. Un llibre que parla d'educació, d'ensenyament, però també d'un sistema creat per una societat que Bardera esbudella sense pietat.

Xavier Díez, en el seu article a Vilaweb, intitulat *Realisme tràgic* diu: "L'educació tal com l'havíem viscut des de les llums de la Il·lustració és avui un món en

extinció, en descomposició.” I continua: “Psicòlegs, pares sobreprotectors i buròcrates orwellians s’han confabulat per construir uns nens de sucre.” I el cito perquè subscriu totalment aquestes afirmacions, que després podem desenvolupar.

Què és *Bèsties de companyia*? Doncs, un recull de contes amb dues parts ben diferenciades, intitolades respectivament: *Bestiari* i *Vocacions*. La primera -el nom no enganya- parla d’animals, en la línia de la tradició, en la qual jo destacaria el *Bestiari* de Pere Quart, tot i que aquest és de gènere poètic. Potser els relaciono pel sarcasme que ambdós autors traspuen. La segona part -*Vocacions*- és de més difícil filiació i ens remet irònicament a “L’ofici que més m’agrada” de Salvat-Papasseit, malgrat que la candidesa d’aquest no la trobareu en cap dels contes d’en Damià encara que també parli d’oficis. “Tenir ofici és estimar la feina”-diu en Damià-. Ho veurem en contes com “Les ovelles” on diu: ...”amb amor, constància i dedicació, que és com es fan les coses”. (p.53)

Costa de veure la relació entre totes dues parts. L’autor, però, la té clara: la primera parla d’ensenyament, d’educació, la segona de què fan els joves quan surten del sistema educatiu i s’han de situar a la societat.

Perquè encara que el títol no contingui cap pista que ens permeti d’esbrinar de què va el llibre, ja des de les primeres ratlles veiem que va d’alumnes, de mestres, d’inspectors... per tant, del nostre “microcosmos”, de la nostra feina.

Volia preguntar a en Damià per l’ordre en què ha organitzat els animals: respon a algun motiu concret?

Amb tot, el contingut d’aquests vint contes no permet gaires classificacions perquè, amb un llenguatge simbòlic, ens parla de projectes educatius, de coordinadores pedagògiques, de caps d’estudis... però també de la nostra societat: de la integració dels que estan en risc d’exclusió social, de les residències de vells, del suïcidi, dels maltractaments, de les violacions col·lectives, de trastorns, depressions, ansietats, de polítics, de la reintroducció d’animals salvatges, de

l'activisme pels drets dels animals, de l'adopció, de tràfic d'òrgans... En voleu més? I només som a la primera part!

En els contes del bestiari trobem al·lusions més o menys explícites als seus referents literaris o mitològics, per exemple a “El gall” hi trobem *El petit príncep* de Saint- Exupéry, a “El toro”, el Minotaure i el laberint ¹, a “El lleó”, Judit i Holofernes o, si voleu, Samsó i Dalila, o a “Les rates”, *El flautista de Hammelin* encarnat en un jove immigrant, a més de referents més populars com *Dumbo*, l'elefant volador. En d'altres, com a “Peixos” trobem com a punt de partida expressions com “tenir memòria de peix” que ens il·lustra de la perversió del sistema i que a mi m'ha fet pensar en el conte “Tot s'aprofita” de Pere Calders. I és que aquest és un altre dels autors en qui es podria emmirallar en Damià, així com en alguns d'altres del “Realisme màgic” com Juan Rulfo. I ara torno a citar en Xavier Díez que en l'article esmentat, contextualitza el terme “Realisme màgic: així es pretenia sublimar una realitat llòbrega amb elements surrealistes” -que em sembla una interpretació interessant- només que en el cas d'en Damià no desemboca en un humor blanc sinó en un de ben negre.

Vegem-ne alguna mostra: a “Els polls”, per exemple, trobem: “Aleshores, la mare va decidir tallar-me el cap.” (...) “En recuperar el cap (...), em vaig adonar que el cos m'havia canviat. No em trobava bé, em marejava...” (p.27) I vet aquí que el test d'embaràs dona positiu!

A “El voltor” un secretari d'institut que “coordinava un projecte internacional d'intercanvi d'òrgans entre alumnes (...) un procés net i equitatiu, sense cap afany de lucre “(p.24), va veure-hi l'oportunitat de fer-hi negoci i “no se'n va poder estar”: es va fer d'or al mercat negre i va poder “regalar a la dona un parell d'ulls nous de trinca que encara es posa de tant en tant, quan sortim a sopar” (p.24). Això ens recorda altres contes d'altres llibres anteriors de l' autor. Aquesta narració

¹ Hi ha una narració d'Espriu sobre el Minotaure a *Les roques i el mar, el blau*, que també en pot ser un referent.

planteja també l'ètica de la creació d'empreses privades a partir de la feina a Ensenyament, on sempre és fàcil de demanar una excedència.

O l'hilarant relat "Les mosques" en què un exdirector d'institut jubilat explica en una conferència l'èxit del PETI (Projecte Entomològic Transversal Integrat) altrament anomenat "Programa Mosca", on literalment parla de "merda" amb el llenguatge a què els docents estem tan acostumats: ..."durant el mes de juliol, mentre desenvolupàvem per escrit el PETI, els membres de l'equip directiu vam fer provisió de mosques (...) i vam tancar-les a l'aula de música". I gràcies a la gestió de l'inspector de zona van obtenir dos barracons extra per congregar-hi mosques i cagar-hi cada dilluns. "Un luxe!" i acaba dient: "Escola sana i equilibrada a l'altura dels complexos reptes que ens planteja el s. XXI" (p.38) Aquí, més que d'humor negre, es tractaria d'humor "marró".

A la segona part, *Vocacions*, trobem personatges "l'ofici dels quals ho condiciona tot, que van relatant la seva vida en primera persona, com si es tractés d'una confessió." (R. Planas) "Són personatges marginals però vistos amb comprensió."(M. Martín)

En relació a aquesta segona part, en què hi ha dinou feines que podríem anomenar "comunes" com escombriaire, arqueòleg, infermera, repartidor, carter, dentista... i onze "d'exòtiques" o "rars" com ventríloc, fetillera, pitonissa, exorcista, cavaller o princesa, **n'hi ha alguns que tenen marca de gènere femení. Per què, Damià, precisament aquests i no uns altres?**

Els protagonistes de *Vocacions* són les caricatures d'un exèrcit de perdedors que tenen vides que d'entrada podríem esperar que fossin anodines i ensopides, però cada conte ens depara una sorpresa.

També hi trobem mostres d'aquest realisme màgic que comentàvem: a "Mariner", per ex., una sirena queda embolicada amb les xarxes de pescar i el narrador se n'ha de fer càrrec durant més de tres anys, operació i rehabilitació incloses, acabats els

quals li deixa la cua i se'n va. Aquest relat traspua romanticisme i ens torna a fer pensar en els poemes de Salvat-Papasseit, en la imatge idíl·lica del mariner aventurer que, en el xoc amb la realitat acaba posant una botiga de “souvenirs” al port.

O a “Forense” on trobem “persones vives que demanen una autòpsia” perquè “se senten cossos inerts”. Però, compte! Que “en qualsevol moment poden revifar, sobretot les divorciades!” (p.114) Els col·legues experimentats li recomanen “que les convidi a sopar”.

No cal dir que la ironia és present a tot el llibre. De vegades puja de to fins al sarcasme i arriba a l'esperpent a l'estil de Valle Inclán. Per exemple, trobem el súmmum de la ironia a “Psicoanalista” (p.138) en què el narrador protagonista és utilitzat com a conillet d'índies per un “amic garrepa que es dedica a la psicoanàlisi” i que l'hipnotitza amb un pèndol per tenir material de primera mà per al seu TFM, operació després de la qual arriba a unes conclusions totalment equivocades, que no descobreixo per no aixafar-vos-en la lectura.

A “Tatuadora” apareix el Museu Darder de Banyoles on la narradora hi visita “el tiet Pere, que va haver-se de dissecar per problemes econòmics”. “El tenen exposat en una vitrina en una sala reservada només per a ell, nu”. (p. 147) (...) “Veient el panorama, sempre m'he negat a vendre el pare i la mare”. (...) “Però per més diners que em posin sobre la taula, no vull desprendre-me'n perquè el negoci que envolta el món de l'art em fa fàstic”. (p.149)

Al conte “Taxidermista”, el museu torna a aparèixer com a “Museu d'Història Natural de la comarca” on hi ha “un negre en una vitrina!”(p. 111) Els que tenim una edat encara recordem el pobre boiximà dissecat. El narrador protagonista, “mestre dissecador” que té un diploma amb la firma del rei, ens explica: “Durant aquells anys, fins i tot em vaig permetre el luxe de formar una família: vaig dissecar

(...) desenes de cadàvers d'infants abandonats a les deixalles.” (p.111) Com veieu, l'etiqueta “humor negre” potser queda curta i tot...

La narració “Cavaller” m'ha recordat *El cavaller inexistent* d'Italo Calvino. Aquí l'acció se situa en un *escape room* durant la pandèmia, en la qual el cavaller es veu obligat a comprar-ho tot per internet: “Cavalls, dracs, armes” i fins i tot ...”unes quantes princeses, algunes de les quals estaven d'oferta”. Però el protagonista constata que ...”les princeses van massa a la seva: Després del festeig inicial, s'avorreixen.” (p. 142) “Encara sort que (...) pots retornar cavalls, dracs, princeses i armes si la talla no és la correcta, si tenen algun defecte de fàbrica o si no s'ajusten a les teves necessitats.”

En el relat “Princesa”, el panorama se'ns presenta ben diferent: després d'haver passat per l'escola reial on han rebut una “educació competencial i actualitzada”, les princeses es veuen amenaçades per les nines inflables d'última generació i per les impressions en 3D! (p. 145). “Ja fa temps que el castell és ple de noies joventetes de races i colors variats, molt atractives totes, sense cap arruga ni cel·lulitis, que van i venen, remenen el cul i somriuen.” (p.145) La monarquia està perduda!

A la narració “Escombriaire” trobem el món al revés, es fa referència als tòpics pel que fa als rols socials, tot al servei d'una crítica càustica de la Política i dels polítics, disposats literalment a “matar” per mantenir la poltrona. D'aquesta, no em puc estar d'esmentar les presentacions dels dos protagonistes: ell, el narrador, “estava destinat a ser un arquitecte famós, un periodista (...) o un inspector d'educació. I res de res. Remeno merda cada dia”. “En canvi ella, trempada, ambiciosa, semi-analfabeta...” viu de la política. (p. 62)

Però si, de tot el conjunt, hagués de triar un conte, em decantaria per “El cuc” perquè el trobo una meravellosa metàfora del coneixement, en clau d'humor, que exemplifica com carreres científiques fulgurants poden tenir un resultat que càpiga en un pot de vidre. El protagonista passa de tenir un diagnòstic de TDAH a un

“d’altes capacitats” per una ingesta gairebé accidental. N’és l’atzar, l’únic responsable? **Damià, ens ho pots aclarir.**

I, per anar acabant, torno a en Xavier Díez, amb qui he vist que coincideixo molt: “ En Bardera no hi ha pietat contra aquest postureig de correcció política i felicitat impostada.” “Potser deixar al descobert la veritat lletja que es parapeta darrere les grans paraules i les bones intencions és una de les missions fonamentals de la literatura.”

I torno també a en Jesús Tibau, que parafrasejant un dels contes del bestiari diu: “Enmig de la fauna literària del nostre país, Damià Bardera rugeix com un lleó, potser amb ànima de gatet, no ho sé...” Jo hi afegiria, sense canviar de conte, (i ja ho entendreu qual el llegiu) que en Damià “llueix una cabellera llarga-llarga, esplèndida, salvatge, una crinera digna” dels millors escriptors.

Moltes gràcies!

I ara, parlem d’educació.